

2. A negyedik ipari forradalom és a versenyképesség

Schwab (2018) így fogalmaz: a világ új, minden eddigi tendenciát megtörő változás előtt áll, amelyet negyedik ipari forradalomnak nevezünk. Ez a változás körbe fog venni bennünket, és mérete megrázó, jelentős lesz. Új fejezetet nyit az emberi fejlődés történetében.

Ford (2015) a robotok szerepét hangsúlyozza. Szerinte nagy a valószínűsége annak, hogy egymást követő innovációkkal olyan robotokat sikerül majd előállítani, amelyek szinte minden elképzelhető munka elvégzésére alkalmasak lesznek. Ezek a kifinomult szerkezetek nagy mértékben válthatják ki az emberi munkaerőt, főleg azt, amelyet rutinjellegű feladatok elvégzésére alkalmaznak. A kevésbé fejlett gazdaságú országok pedig, amelyek korábban az olcsó munkaerővel versenyeztek, hátrányba kerülnek, mivel a robotokkal elvégzett munka költsége az alacsony béren foglalkoztatott emberek bérköltségénél is alacsonyabb lesz. Világosan kirajzolódik tehát, hogy a jövőben a munka természete meg fog változni, munkahelyek szűnnek meg, és újak jönnek létre. Ahhoz azonban, hogy egy nemzet az új lehetőségekkel élni tudjon, felkészült szakemberekre van szükség. A lakosság tudásbővítését pedig nem lehet egyedül az emberekre bízni. Visszautalva az 1.3. pontra: a kormányzati munka minőségét fogja mérni, hogy mit tud tenni azért, hogy az emberek felkészültek legyenek az „új világra”, illetve hogy a munkahelyekről kiesők új munkalehetőségeket találjanak.

Az is nyilvánvaló, hogy a digitális technológiák korában egyre kevésbé az olcsó munkaerő és a költséghatékony telephely lesz vonzó a befektetni kívánó cégek számára. A vonzó a humán vagyon minősége, motiváltsága, kreativitása és együttműködési képessége lesz. Ezek lesznek a versenyképesség új, „puha” feltételei. A McKinsey Company (2018) szaktanácsadó cég is arra figyelmeztet, hogy az elkövetkező 15 évben, a negyedik ipari forradalom új munkahelyein a technológiai tudás mellett olyan munkavállalókra lesz elsősorban szükség, akik társadalmi és érzelmi készségekkel is rendelkeznek, továbbá kreatívak, képesek kritikusan gondolkodni és rendszerszemléletű döntéseket hozni. Ezeket a tulajdonságokat azonban nem lehet megtanítani, csak kifejleszteni. Ehhez pedig rásegítő társadalmi közegre van szükség. Különböző elemző cégek figyelmeztetnek arra, hogy mely országok lesznek bajban, ha nem készülnek fel tudással és a korábbiaktól eltérő mentalitással az új helyzetre.

Egy OECD-tanulmány (2018) szerint a következő néhány évben a vizsgált 32 országban a ma meglévő munkahelyek közel felét jelentősen megváltoztatja a robotizáció vagy ahogy még szintén hivatkoznak rá: az automatizáció. Átlagosan a mai munkahelyek körülbelül 14%-át szüntetheti meg teljesen, és további 32%-át pedig alaposan át fogja alakítani. Azonban a munkahelyek megszűnésének kockázata nem egyformán nagy minden országban. A megszűnés valószínű mértéke a gazdasági szerkezettől és a munkahelyek jellegétől függ. A mechanikus, összeszerelő munkafolyamatok könnyebben automatizálhatók, ezért azok az országok vannak a legnagyobb veszélyben, amelyekben jelentős arányt képvisel a mechanikus, összeszerelő

jellegű munka. A tanulmány szerint elsősorban régióink és Dél-Európa országai esetén nagy a munkahely-megszűnésnek esélye. A legkevésbé veszélyeztetettek a skandináv országok.

Régióinkban Szlovákiát emeli ki a tanulmány, ahol a munkahelyek akár 65%-a is vagy teljesen megszűnhet, vagy jelentősen átalakulhat. A legkisebb veszéllyel pedig a digitalizációban élenjáró Észtországnak kell szembenéznie. Megjegyzendő, hogy Magyarországot nem vizsgálta az OECD, de tudjuk, hogy az összeszerelő munkahelyek aránya nálunk is magas.

Mivel a technológiai haladást nem lehet megállítani, fel kell rá készülni, igazodni kell hozzá. A legfontosabb igazodási módszer pedig az oktatás, átképzés és általában a munkaerő új tudással, új képességekkel való felvértezése. Másrészről fontos a gazdasági szerkezet tudatos modernizációja, a nagy tudástartalmú tevékenységek arányának, valamint az értékláncok hosszának növelése. Ez utóbbi azt jelenti, hogy az adott termék, szolgáltatás előállításának teljes folyamatából minél nagyobb szakasz legyen helyben. A két módszer csak együttesen alkalmazható, hiszen a bonyolultabb tevékenységek magasabb tudásszintet, nagyobb felkészültséget igényelnek. Ennek a változásnak a levezénylése előretekintést, komoly tervező és szervező munkát, továbbá jelentős befektetéseket igényel, amelyekből az üzleti szektornak és az államnak egyaránt ki kell vennie a részét.

Az állam a gazdasági szerkezet modernizációjához hozzájáruló tőkebefektetések ösztönzésével és a humán vagyonba történő jelentős és gyors beruházással mozdíthatja olyan irányba a magyar gazdaságot, hogy az a gyors változásokba sikeresen tudjon bekapcsolódni. Ami a magyar gazdaság szerkezetének korszerűsítését illeti, ahhoz elsősorban az úgynevezett tudáságazatok: az infokommunikáció, az oktatás és kutatás-fejlesztés és a szakmai-tudományos, műszaki-szolgáltató tevékenység arányát kellene növelni. Másrészről a végzettségi struktúra is átalakításra szorul. A V4-országok statisztikai hivatalai által készített elemzés szerint ugyanis a 15–74 éves népesség iskolai végzettség szerinti megoszlása tekintetében 2016-ban Magyarország van az automatizálás okozta várható veszélyek szempontjából a legkockázatosabb helyzetben. Ugyanis nálunk volt a legmagasabb (23,2%) az alacsony, és a legalacsonyabb (56,9%) a középfokú végzettségűek aránya. Csehországban a legalacsonyabb, 12,6%-os az alacsony végzettségűek aránya. Az OECD-tanulmány szerint a V4-országok között a cseh munkahelyeket fogja a legkevésbé veszélyeztetni az automatizálás. Ehhez az is hozzájárulhat, hogy kutatás-fejlesztésre is a csehek fordítanak a legtöbbet. 2016-ban az egy főre jutó kutatás-fejlesztési ráfordításuk a magyar érték közel kétszerese volt, és meghaladta az EU28 átlagának háromnegyedét.

Magyarországon az alacsony végzettségűek magas aránya lehet az egyik akadálya annak, hogy a munkaerő általános szakmai szintjét gyorsan és hatékonyan lehessen emelni, és a nagyobb tudást és képességeket igénylő munkahelyeket megfelelő mennyiségű és minőségű munkaerővel lehessen ellátni. Adódik tehát a feladat: az alacsony végzettségűeket kell nyilvánvalóan leggyorsabban és elsősorban szakmai képzés segítségével a középfokú végzettségűek közé felemelni. De fontos a diplomások arányának növelése is, hiszen a robotizáció, digitalizáció egyre több felsőfokú végzettségű szakembert igényel. Magyarország pedig a 30–34 éves korosztályon belül felsőfokú végzettséggel rendelkezők tekintetében is el van maradva az EU-s átlagtól.

A gyors technológiai változásokba való sikeres bekapcsolódásunk legfontosabb feltétele tehát a képzettségi szerkezet javítása, a képzettségi szintek közötti előrelépés, illetve az általános, mindenkre érvényes tudásfelfrissítés és képességfejlesztés.

Egy dologról azonban nem szabad megfeledkeznünk! A robotizáció, mint említettük, elsősorban a könnyen gépesíthető, automatizálható munkahelyeket váltja ki. Kevésbé

vannak veszélyben a kreatív, empátiát, emberekkel való törődést, kézműves képességeket igénylő munkák. Éppen ezért ezek szerepe fokozódni fog. Azaz a „puha” tényezők felértékelődnek.

De érdemes idézni Haskel és Westlake (2018) figyelmeztetését is, amely szerint a negyedik ipari forradalom korában a legfontosabb értékteremtő és versenyképesség-javító tényezők az úgynevezett nem megfogható tényezők (intangible factors) lesznek, amelyeket „puha tényezőknek” is nevezünk. Ezek a tudáshoz, képességekhez, mentalitáshoz, értékrendhez kapcsolódó tulajdonságok. Érdemes megvizsgálni, hogy az országok negyedik ipari forradalomra való felkészültségét milyen tényezőkkel írják le a különböző versenyképességet elemző intézetek. Nyilvánvaló lesz, hogy a tényezők többsége úgynevezett „puha versenyképességi tényező”. Általában a negyedik ipari forradalom kapcsán ezek az elemzések a digitalizációra és robotizációra összpontosítják figyelmüket. Nézzük meg, hogyan értékeli néhány ismertebb kutatócsoport az egyes országok digitális felkészültségét, különös tekintettel a „puha tényezőkre”!

2.1. Az IMD digitális versenyképességi tanulmánya (2018)

Az IMD (2018) a digitális versenyképességet sokféle mutatóval méri. Vizsgálja a technológiai fejlettséget, a társadalom digitális tudásszintjét, a digitalizáció elterjedtségét az állami szolgáltatások területén, az üzleti életben, valamint a társadalomban általában. Elemzi továbbá az üzleti és társadalmi hozzáállást, a változások érzékelésének szintjét és a jövő változásaira való felkészültséget is.

Magyarország nem áll rosszul a technológiai felkészültség tekintetében. Például a széles sávú internet gyorsasága alapján az összehasonlított 63 ország között a 25.-ek vagyunk. Megnyugtató a helyezésünk a telekommunikációs beruházások mértéke tekintetében is (32. hely). A társadalom digitális tudásszintje vonatkozásában azonban két gyenge pozíciónk van: a digitális és technológiai tudásszintet mutató értékek alapján csak a 60., a munkavállalók digitális továbbképzésére vonatkozó mutató szerint pedig az 57. hely a mienk. Ezekre a helyezésekre azért nagyon fontos figyelni, mivel akármennyit költhetünk technológiára, ha nincs elég „értő” felhasználó. Ezek a helyezések a tudásberuházások fontosságára hívják fel a figyelmet, amit természetesen átfogóan kell értelmezni. Hiszen hiába fejleszt és kínál az állam elektronikus szolgáltatásokat a lakosságnak, ha tagjai – tudás hiányában – azokat nem tudják igénybe venni. Hiába kínálnak a vállalkozások neten szolgáltatásokat, ha az emberek a netet csak e-mailezésre, skype-olásra használják. Természetesen a netes szolgáltatások – csekkbefizetés, bankolás – elterjedéséhez a hozzáértésen kívül bizalomra is szükség van. Azt pedig az erősítheti, ha a társadalom tisztában van azzal, hogy mi is az a digitalizáció, milyen lehetőségekkel és veszélyekkel jár. Ez utóbbival kapcsolatban fontos a kiberbiztonság kérdése.

Az IMD digitális versenyképességi rangsorának összeállításához a következő, úgynevezett puha mutatókat vette figyelembe:

- kockázatvállalási készség,
- agilitás: nyitottság, mozgékonyság, alkalmazkodóképesség,
- a globalizációhoz való viszonyulás, beállítottság,
- innovativitás.

Természetesen sok további mutatót is elemeztek a kutatók. A vizsgált 63 ország között valamennyi mutató figyelembevételével a 46.-ak vagyunk. Viszont fel kell figyelni arra, hogy az úgynevezett puha mutatók tekintetében nagyon rosszul állunk, az 58.-ak vagyunk. Ez arra figyelmeztet, hogy nem csupán pénz, gépi és technológiai beruházások kérdése a digitális versenyképességünk javíthatósága. A kockázatkerülés, a nyitottság vagy az innovativitás ugyanis kulturális-társadalmi jellemző is. Nagyon fontos, hogy erre rámutassunk, és ezzel elkerüljük a felesleges pénzkidrást, helyette keressük meg és orvosoljuk a kulturális-társadalmi okokat.

2.2. A The Economist Intelligence Unit (2018) technológiai felkészültségi rangsora

A The Economist Intelligence Unit 2018. évi tanulmánya 82 ország digitális felkészültségét vizsgálja. Az elemzők három mutatócsoport együttes elemzése alapján készítették el a rangsort úgy, hogy végeztek egy adott időszakra vonatkozó és egy 2018–2022-es időszakra vonatkozó előrejelzést is. Magyarország mindkét időszakot tekintve a 40. helyen van. A három mutatócsoportból kettő foglalkozik a technológiai és infrastrukturális felkészültséggel, egy pedig az úgynevezett innovációval kapcsolatos nyitottságot értékeli. Az ezen csoportba tartozó mutatók többsége úgynevezett puha, viselkedési, szemléletet leíró mutató.⁴ A 40. helyünk önmagában nem rossz pozíció, azonban jelentősen rosszabb, mint a cseh és lengyel helyezés (26., 31. hely). A szlovák helyezés enyhén gyengébb, mint a mienk (49. hely). Az azért talán jó hír, hogy bár a részmutatókra nem ismerjük a helyezéseinket, de a tanulmányban kiemelt legrosszabb pozíciójú 10 ország között egyik mutató esetén sem szerepelünk. Igaz, a 10 legjobb között sem.

2.3. Digitális világ (2017)

Chakravorti és Chaturvedi (2017) digitális versenyképességi elemzése 60 országra terjed ki, és több mint 100 mutatót vizsgál. Ezek között hangsúlyozottan szerepelnek a nyitottságot, a változások elfogadását és az innovációra való készséget leíró indikátorok. Az elemzés statikus és dinamikus helyzetet is bemutat. A statikus a jelenlegi állapotot, a dinamikus pedig az úgynevezett „momentumot”, azaz „lendületet”, hajtóerőt, mozgásváltoztatásra irányuló készséget méri.

Az elemzés alapján négy csoportba osztják a vizsgált országokat. Ezek a következők:

- kiemelkedők (stand out),
- hezitálók/halogatók (stall out),
- gyorsan mozgók (break out),
- bajban lévők/lemaradók (watch out).

⁴ Sajnos az egyes mutatók szerinti magyar helyezést a részletesebb tanulmány tartalmazza, amely csak előfizetéssel érhető el.

A kiemelkedők csoportjában azok az országok vannak, amelyek már jelenleg is kiemelkedő eredményekkel büszkélkedhetnek, ráadásul dinamikusan haladnak is előre. A hezitálók/halogatók azok, amelyek jó helyzetben vannak jelenleg, de mintha megtorpantak volna, azaz lelassult a további fejlődésük, lendületet veszítettek. A gyorsan mozgók alacsony fejlettségi szintről indulnak, de gyors felzárkózásban vannak. Végül a bajban lévő/leamaradók azok az országok, amelyek jelenleg is gyenge eredményeket mutatnak fel, és nincsenek is lendületben a felzárkózás érdekében.

Az 5. ábra néhány ország helyezését mutatja. Az ábrából látjuk, hogy a V4-országok három eltérő csoportban vannak. Vezet Csehország, Lengyelország feljövőben, Magyarország és Szlovákia pedig lemaradóban van. Az elemzők a mutatók között elsősorban a környezetet jellemző puha indikátorokat vizsgálják. Ilyenek például a társadalmi bizalom szintje, a bürokrácia mértéke, a döntéshozatal kiszámíthatósága és átláthatósága, a kormányzati szabályozási rendszerek minősége, a tehetségek megtartását és vonzását biztosító társadalmi és üzleti légkör és kultúra, a vezetési-szervezési színvonal, általános társadalmi nyitottság, érdeklődés a digitalizációval kapcsolatban, a beruházásokat és az innovációt bátorító (vagy épp visszatartó) környezet, kapcsolatok, együttműködés, társadalmi dinamizmus és vitalitás.

Jelenlegi fejlettség			
erős gyenge	lassan mozgók	Hezitálók / halogatók Svédország, Dél-Korea, Belgium, Kanada, Hollandia	Kiemelkedők Szingapúr, Hongkong, Nagy-Britannia, Új-Zéland, Izrael, Csehország
	gyorsan mozgók	Bajban lévő/leamaradók Magyarország, Szlovákia, Szlovénia, Görögország, Spanyolország, Peru, Egyiptom	Gyorsan mozgók Lettország, Lengyelország, Törökország, Mexikó, Kína, India, Oroszország, Brazília
		Mozgási-változtatási készség	

5. ábra

Digitális helyzet és fejlődés intenzitása

Forrás: CHAKRAVORTI–CHATURVEDI 2017, 8. ábra alapján saját szerkesztés

Az összes mutató figyelembevételével készült, a jelenlegi fejlettséget mérő V4-es rangsor a következő: Csehország (27.), Magyarország (32.), Szlovákia (33.) és Lengyelország (35.). Viszont a lendület, a dinamizmus, a felzárkózási készség vonatkozásában némileg módosul a sorrend: Lengyelország (12.), Csehország (29.), Magyarország (50.) és Szlovákia (57.). Ezek a pozíciók magyarázzák az 5. ábrán látható helyezéseket. A tanulmány külön felhívja a figyelmet a társadalmi bizalom fontosságára. Az elemzők szerint a bizalom az új gazdaság valutája, az a kapocs, amely összeköti az embereket, és egyben az a „kenőanyag”, amely a társadalmi-gazdasági rendszer működését a felesleges ütközések kiküszöbölésével megkönnyítheti. A bizalmi szint a kutatók szerint függ a társadalmi attitűdtől, beidegződésektől,

a viselkedési normáktól, az intézményrendszer működésétől, kiszámíthatóságától és megbízhatóságától, tehát többségében az úgynevezett puha tényezőktől, jellemzőktől, amelyekre a kormányzati intézményrendszer működése nagy hatással van. Ezeket a tényezőket a kutatók vizsgálataik során összekapcsolják a digitális eredményekkel és azok javításának sebességével. Az általánosan gyenge helyezésünket elsősorban a puha tényezők területén mért rossz pozícióink okozzák. A szerzők azt a következtetést vonják le, hogy a digitális forradalom sikeréhez egyes országokban szükség lesz a bizalmi szint forradalmi mértékű emelésére is.

Az eddigi tanulmányokból arra is felfigyelhetünk, hogy a negyedik ipari forradalom, a digitalizáció és robotizáció sikere nemcsak a technológiák gyors fejlődésétől, hanem a társadalmak változásokra való nyitottságától is függ.

2.4. Intelligens (smart) társadalmak

Ez a kutatás is a *Digitális világ* szerzőinek munkája, amelyet egy harmadik szerzőtárssal készítettek. Chakravorti többekkel közösen jegyzett tanulmánya (2017) így jellemzi az „intelligens” társadalmat: olyan társadalom, amelyben úgy terjed el a digitális technológia, hogy annak következtében javul az emberek jólléte, életminősége, erősödik a gazdaság, és javul az intézményrendszer hatékonysága. A szerzők ezzel a definícióval közel járnak ahhoz a meghatározáshoz, amelyet mi adtunk a nemzeti versenyképességre az 1.2. pontban.

A három fontos következményt így részletezik:

- emberek jólléte, életminősége:
 - mindenki tudása számít, képességeit maximálisan ki tudja fejteni,
 - lehetőségük van az embereknek az állandó fejlődésre, tanulásra;
- erősödő gazdaság:
 - jellemző a vállalkozószellem,
 - a gazdaság innovációalapú: a kormány beruház az innovációba, és a társadalom kész az innovációra,
 - a gazdaságra jellemző a válságállóság és az ellenálló képesség,
 - a gazdaság sokszínű, diverzifikált;
- hatékony intézményrendszer:
 - biztonság, megbízhatóság,
 - minőségi állami szolgáltatások,
 - erős bizalmi szint,
 - eredményorientáltság.

Látható, hogy az „intelligens társadalom” jellemzői között több olyat is találunk, amelyek egybeesnek a versenyképesség puha tényezőivel. (Ezt a témát részletesebben a 3. pontban tárgyaljuk.)

Általában fontosnak tartják a szerzők a társadalmon belüli és a cégek közötti együttműködést. Példaként 5 országot, Észtországot, Izraelt, Új-Zélandot, Dél-Koreát és Nagy-Britanniát vizsgálják meg azért, hogy megállapítsák, mennyire tekinthetők „intelligens országoknak”. Következtetésük, hogy bár az egyes részterületek vonatkozásában eltérő eredmények jellemzik ezeket az országokat, de végső soron mind az ötöt „intelligens országnak” lehet tekinteni. Az emberek jólléte tekintetében Új-Zéland van a legjobb

pozícióban, a gazdaság erejét tekintve Nagy-Britannia vezet, és az intézményrendszer hatékonysága tekintetében Észtország és Új-Zéland is jól áll. Izrael a gazdasági jellemzők között az innovativitásával emelkedik ki. A szerzők arra bátorítanak minden országot, hogy végezzék el az elemzéseket saját magukra vonatkozóan, hogy megállapíthassák a távolságukat az 5 vizsgált országtól.

Természetesen lehetne bővíteni vagy szűkíteni az összehasonlításra használt indikátorok körét. Azonban az kulcsfontosságú, hogy a negyedik ipari forradalom, a digitalizáció és robotizáció korában szükséges új egyéni és közösségi képességek szintjének megállapítása ne maradjon ki a vizsgálatból.

2.5. Globális vállalkozási index 2018 (Global Entrepreneurship Index 2018)

Ez a kutatás elsősorban nem a digitális versenyképességről, hanem az ahhoz fontos egyik tényezőről, a vállalkozószellemről és a nyitottságról szól. Eredményei azért is érdekesek, mert a vállalkozószellem, az azt befolyásoló környezeti tényezők, a vállalkozásokat körülvevő légkör nagymértékben befolyásolja a változtatási hajlandóságot, az innovációs szintet, és ezek következtében a negyedik ipari forradalomba való sikeres bekapcsolódás esélyeit és végső soron a versenyképesség alakulását.

A globális vállalkozói indexet a washingtoni székhelyű Globális Vállalkozási és Fejlesztési Intézet (Ács et al. 2018 GEDI) számítja ki már hosszabb ideje éves rendszerességgel. Vizsgálatuk indoka, hogy a vállalkozások jelentős szerepet játszanak a gazdasági fejlődésben azzal, hogy munkahelyeket teremtenek, problémákat oldanak meg és új tudást hoznak létre, amely ha hasznosul, akkor hozzájárul a hatékonyság növeléséhez. Az elemzés 2018-ban 137 országra terjedt ki. Az index kompozit mutató, amely 13 elemből épül fel. Ezek a következők:

- lehetőségek érzékelése,
- „start-up” képességek,
- kockáztatási hajlam,
- hálózatosodás,
- vállalkozást támogató társadalmi közeg,
- az új technológiák elterjedésének gyorsasága,
- humán vagyoni képzettsége,
- versenyhelyzet,
- termékinnováció,
- folyamatinnováció,
- növekedési célok,
- nemzetközi szerepvállalás,
- kockázati tőke rendelkezésre állása.

Az egyes témakörök kapcsán a kutatók kérdőíves felmérést végeznek. A tanulmány általános és regionális elemzést is tartalmaz. Az átfogó index mellett a kutatók a részterületekre számított értékeket is közölnék.

Regionálisan a vizsgált 38 európai országot tartalmazó listát Svájc és Nagy-Britannia vezeti. Magyarország a 28., Csehország a 23., Szlovákia a 22., Lengyelország a 18. helyen van. 2017-ben is Svájc vezette a listát, de a második Svédország volt. A V4-országok 2017. évi helyezése: Magyarország 28., Csehország 24., Szlovákia 21., Lengyelország 19., vagyis Csehország és Lengyelország javította, Szlovákia rontotta pozícióját, a magyar helyezés pedig változatlan maradt. A teljes 137-es listán Magyarország az 50., Csehország a 38., Szlovákia a 36. és Lengyelország a 30. helyen van. 2017-ben Magyarország a 47., Csehország a 40., Szlovákia a 35. és Lengyelország a 31. volt. Ez esetünkben három, Szlovákia esetén egy helynyi lecsúszást, Csehország esetén kettő, Lengyelország esetén pedig egy helynyi előrelépést jelent.

A GEDI-felmérés nagy hangsúlyt fektet a vállalkozásokkal kapcsolatos puha tényezőkre. Ilyenek például a vállalkozásokkal kapcsolatos társadalmi megítélés, a kockázattárási hajlam, van-e a vállalkozókban késztetés arra, hogy növekedési stratégiát válasszanak, vállalkozással vagy inkább kapcsolatokkal lehet-e gazdasági sikereket elérni. A vállalkozói index összeállításánál így a képességek mellett jelentős hangsúlyt kapnak az úgynevezett aspirációk, egyéni törekvések, a személyes motivációk és attitűdök, magatartásformák, valamint a társadalmi kultúra kockázatvállalással, vállalkozásokkal szembeni beidegződései. Magyarország három puha tényező esetén van nagyon rossz pozícióban. Ezek a kockázatvállalási hajlam, a hálózatosodás és a társadalmi támogatottság.

A gyenge kockázatvállalói hajlam – más, például környezeti adottságok mellett – nyilvánvalóan összefügg a nemzeti kultúra erős bizonytalanságkerülő elemével. A hálózatosodás alacsony szintje pedig a társadalmi tőke bizalmi elemének gyengeségére utal. A társadalmi közeg vállalkozásokkal szembeni magatartása, esetenkénti ellenségesége szintén kultúrafüggő jellemző is lehet. Például okozhatja a 3.2. pontban ismertetett Trompenaars által meghatározott kulturális tényezők közül a teljesítménykultúra gyengesége, valamint a partikularista értékrend is. A kutatás kérdőíves háttere, mint minden kvalitatív kutatás esetén, szubjektív elemeket tartalmaz. Nem ismert a mintaszám és a reprezentáció mértéke sem. Nem tudjuk, hogy a különböző méretű és tulajdonú vállalatok milyen arányban szerepelnek a mintában.

Ettől függetlenül a kutatás előnye, hogy – más mutatók mellett – az úgynevezett puha tényezők szerepére, fontosságára is rávilágít.

A környezetünkben zajló gyors változások, amelyeket „negyedik ipari forradalomként” szoktak leírni, és amelyeknek főbb jellemzői a digitalizáció és robotizáció, átrajzolják a versenyképesség hagyományos fogalmát és szemléletét is. A korábbi, könnyen számszerűsíthető makromutatók, statisztikai adatok mellett megnő a nehezebben mérhető puha jellemzők szerepe. Ezek között elsősorban az innováció, a humán vagyoni minősége, a nyitottság, a kulturális jellemzők, a társadalmi tőke, a rugalmasság, a kockázatviselő készség és az ezek kifejlődését befolyásoló kormányzati minőség jut fontos szerephez.

A bizonytalan körülmények között a nemzeti versenyképességnek, amellyel a továbbiakban foglalkozunk, fontos elemei lesznek:

- a fenntarthatóság,
- a változásokkal szembeni ellenálló képesség (resilience), szívósság,
- az innovativitás és kreativitás,
- a tudásfelvevő képesség (knowledge absorptive capacity),
- a mozgékonyág, állandó tanulás, nyitottság (agilitás),
- a vállalkozószellem (entrepreneurship).

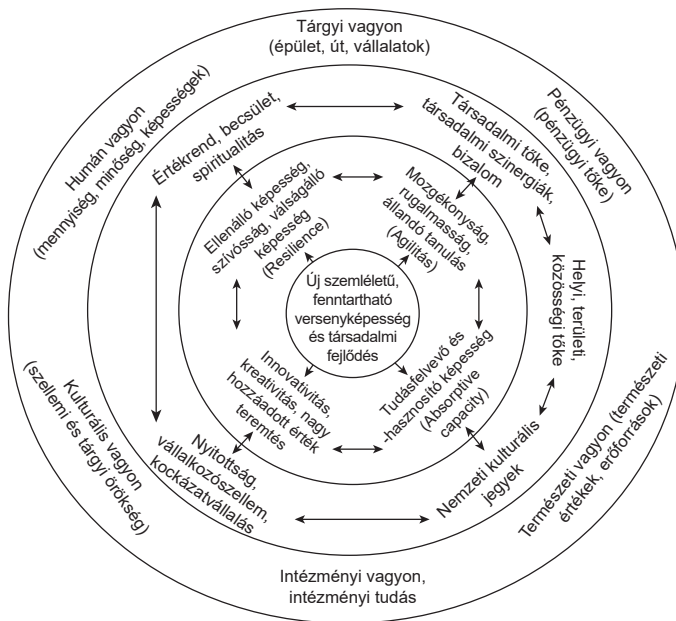
Ezekon kívül a versenypésség javításához hatékonyan kell hasznosítani és egyben folyamatosan kell gazdagítani a nemzeti vagyon különböző elemeit:

- a tárgyi vagyont,
- a pénzügyi vagyont,
- a természeti vagyont,
- az intézményi vagyont,
- a humán vagyont,
- a kulturális vagyont.

Ehhez stratégiai szemléletű, hosszabb távon gondolkodó vállalkozó és fejlesztő irányultságra képes kormányzati képességekre van szükség, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy a társadalmat jellemző puha tényezők is támogassák az új szemléletű versenypésség kialakulását és folyamatos javulását. A puha tényezők közül a következők játszanak kiemelt szerepet:

- társadalmi tőke, társadalmi szinergiák, bizalom,
- helyi/közösségi tőke,
- nemzeti kulturális jegyek,
- szemlélet, nyitottság,
- értékrend, moralitás.

A fenntartható és új szemléletű versenypésség és társadalmi fejlődés összefüggésrendszerét a 6. ábra szemlélteti. A következő pontban pedig a versenypésség puha tényezőit elemezzük.

6. ábra

Az új szemléletű, fenntartható versenypésség és a társadalmi fejlődés összefüggésrendszere

Forrás: saját szerkesztés